

Кіровоградський обласний краєзнавчий музей

П.П.Рибалко

**КОЛЕКЦІЯ ПИСАНОК
ВОЛОДИМИРА ЯСТРЕБОВА -
КОНСОЛІДУЮЧИЙ ФАКТОР
НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР**

***(ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
В.М.ЯСТРЕБОВА)***

*Кіровоград
2010*

Рибалко П.П. Колекція писанок Володимира
Ястребова - консолідуючий фактор
національних культур. -
Кіровоград: _____, 2010. - 36с.

Рецензенти:

*Шевченко С.І., кандидат історичних наук,
доцент КДПУ ім.В.Винниченка;*

*Проскурова С.В., кандидат історичних наук,
доцент КДПУ ім.В.Винниченка.*

Відповідальний за випуск:

*Колесник С.Е., заступник директора обласного
краєзнавчого музею з наукової роботи.*

*Рекомендовано до друку науково-методичною
радою Кіровоградського обласного
краєзнавчого музею (протокол №5 від 17.05.2005р.).*

*У виданні висвітлено історію становлення
колекції писанок В.Ястребова,
її доля, семантика писанкових орнаментів.
Для науковців, вчителів, краєзнавців, студентів
і учнів, усіх, хто цікавиться історією
та етнографією Кіровоградщини.*

**Ястребов Володимир Миколайович
(1855-1899)**

Шановний читачу!

Ви тримаєте роботу співробітника Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, який протягом 10 років досліджував частку наукового доробку Володимира Миколайовича Ястребова - писанкарство. В.М.Ястребов - одна з найцікавіших історичних постатей нашого краю, яка залишила значний слід у науковій думці кінця XIX - початку XX століття. Діапазон його наукової діяльності був надзвичайно широким: історія, археологія, етнографія і фольклор, краєзнавство та педагогіка. Саме Володимир Миколайович став засновником першого в м.Єлисаветграді (Кіровограді) музейного закладу при Єлисаветградському земському реальному училищі (1882), був одним із ініціаторів створення бібліотек на Єлисаветградщині

Головною працею Володимира Ястребова стали «Матеріали з етнографії Новоросійського краю, які зібрані в Єлисаветградському і Олександрійському повітах Херсонської губернії (1894р.), що і на сьогодні не втратили своєї наукової ваги. Протягом 80-90-х років XIX століття у різних часописах та окремими виданнями були надруковані: «Епізод з історії народної освіти в м.Єлисаветграді» (1882р.), «Історико-статистичні матеріали про церкви м.Єлисаветграда» (1884р.), «Гайдамацький бандурист» (1886р.), «Архів фортеці св.Єлисавети» (1889р.), «Лядинський та Томниківський могильники Тамбовської губернії» (1893р.), «Малоросійські прізвиська Херсонської губернії» (1893р.), «Спроба топографічного огляду старожитностей Херсонської губернії» (1894р.), «Весільні обрядові хліба Малоросії» (1897р.) тощо.

Ім'я Володимира Миколайовича Ястребова вшановане заснуванням у 1993 році обласної краєзнавчої премії імені В.Ястребова, яка на Кіровоградщині стала першою ластівкою увічнення імен видатних земляків незалежної України.

Тамара Григор'єва, директор
обласного краєзнавчого музею.

Останнє десятиріччя XIX століття - якісно новий етап розвитку етнографічних досліджень української культури. З утворенням наукових товариств та етнографічних комісій, пожвавились наукові експедиції, значно зросла кількість респондентів, було налагоджено роботу із систематичних публікацій дослідницьких матеріалів у серійних та періодичних виданнях. До когорти академічних вчених-етнографів (Миколи Костомарова, Володимира Антоновича, Миколи Сумцова, Івана Франка, Федора Вовка та інших) приєдналися і провінційні подвижники. Серед останніх, помітною постаттю став викладач історії і географії в Єлисаветградському земському вищому реальному училищі Володимир Миколайович Ястребов (1855-1899).

Дев'яності роки XIX століття були роками напруженої наукової діяльності Володимира Ястребова, підсумком якої стало видання у 1894 році його праці - "Матеріали з етнографії Новоросійського краю, які зібрані в Єлисаветградському і Олександрійському повітах Херсонської губернії". Ця робота зайняла належне місце у "Сучасній малоросійській етнографії" М. Сумцова, віддзеркалювала взаємовплив різних народів, які, за визначенням А.Кримського, утворили особливий етнографічний тип - новоросійський [12, 352].

Одним із аспектів вивчення культури і побуту строкатого населення Єлисаветградщини В.Ястребовим були писанки. Поштовхом до його зацікавленості ними став виступ Федора Вовка на III археологічному з'їзді (1874 р.), в якому писанкарство визнавалося унікальним видом народного мистецтва. У 1878 році виходить робота Ф. Вовка "Відмінні риси південно-руської народної орнаментики", а перше академічне опрацювання теми писанкарства було

здійснене М. Сумцовим у 1891 році працею "Писанки", до якої В. Ястребов звертався неодноразово.

Темі писанкарства Володимир Миколайович присвятив декілька праць. А саме: згадки у вище зазначеному виданні "Матеріали з етнографії Новоросійського краю..." (1894 р.), "Пасхальні писанки" ("Север", 1895 р.), "Декілька слів про писанки" ("Киевская Старина", 1895 р.), в яких освітлювалися прийоми та традиції виготовлення писанок, подавалися їх місцеві назви, описувалися обряди та ігри з крашанками, розміщувалися писанкові малюнки [30,105]. Особливу увагу автор приділяв писанкам болгар с. Вільшанки, відомості про які отримував з листування зі священником місцевої церкви В.С.Лобачевським.

Разом із вивченням, В. Ястребов з учнями реального училища зібрав значну колекцію писанок та малюнків писанкових візерунків та орнаментів, про яку, поряд з його власними свідченнями, згадували: його товариш і учень С. Вейссенберг у рефераті "Південно-руські пасхальні яйця", надрукованому у звіті Берлінського товариства антропології, етнології та первісної історії (1894 р.); етнограф і педагог С. Кулжинський у каталозі "Опис колекції народних писанок" (1899 р.); краєзнавець Н.Бракер у статті "Володимир Миколайович Ястребов (До тридцяти роковин смерті)" (1929 р.); науковець і краєзнавець С. Шевченко у статті "Етнографічні дослідження Єлисаветградщини В.М. Ястребовим" (1995 р.); автор даної роботи у статті "Писанка любові й багатства" (2000 р.). Даними про колекцію В. Ястребова та її склад користувався Є. Біняшевський при створенні альбому "Українські писанки" (1968 р.), посилання на відомості про колекцію

присутні у статті Ю. Смолій "Писанки Катеринославщини" (2000 р.). Зусиллями вчителя образотворчого мистецтва та основ естетики ЗОШ №1 м. Долинської Кіровоградської області Сергія Миколайовича Яковенка у 1996 році було реконструйовано писанки з колекції В.Ястребова за каталогом С. Кулжинського, хоча і не в повному складі. Роботою над вивченням та створенням реконструйованих зразків займається майстер-писанкар Тетяна Федорівна Александрова.

Формувати свою колекцію В. Ястребов розпочав із заклику М. Сумцова про збирання інформації про писанки та їх зразків, надрукованому в "Єлисаветградському віснику" у 1889 році [22, 103]. Із зібраних писанок склалася колекція, якою у свій час цікавився О.О. Бобринський, голова Петербурзької археологічної комісії. З часом колекція увійшла до складу історико-географічного музею при Єлисаветградському реальному училищі. Малюнки писанок, виготовлених учнями на вечірніх рисувальних класах при училищі, по частинах В.Ястребов надіслав до Москви і Парижу для публікацій. На жаль, зі смертю В.Ястребова та смертю графа О. Бобринського, за сприянням якого планувалися ці публікації, вони не були здійснені.

На 1895 рік, за повідомленням завідуючого музеєм В. Ястребова, колекція нараховувала 435 писанок і входила до двадцятки найбільших зібрань, передуючи колекції М. Сумцова, яку останній у 1897 році передав до музею Харківського університету у кількості 378 зразків [24,18]. За своїм складом ястребівська колекція представляла Єлисаветградський (195), Олександрійський (38) (тепер Кіровоградська область та північні райони Одеської і Миколаївської областей), Одеський (37), Ананьївський (48)

(тепер Одеська область) повіти Херсонської губернії. Сім писанок не мали зазначення повітової приналежності. Чотири писанки походили з Чигиринського повіту, одна - з Уманського Київської губернії; 25 - з Ольгопільського, 29 - з Литинського повітів Подільської губернії; п'ять - з Новгородсіверського повіту Чернігівської губернії; сорок шість писанок представляли Бессарабію.

З виходом статті Володимира Ястребова "Декілька слів про писанки", про елісаветградську колекцію дізналися в музеї Катерини Миколаївни Скаржинської на Полтавщині. Листуючись з В. Ястребовим, працівники Лубенського музею довідалися про злу долю колекції. Оскільки, її збиранням, головним чином займалися вихованці училища, вони не зуміли належно приготувати писанки для зберігання. Писанки почали псуватися, сморід і страх холерного року примусили вилучити їх з музею. Тому, коли Володимир Миколайович запропонували, він охоче передав частину своєї колекції до Лубен, де вона мала стати в нагоді для видання. Так музей К.М. Скаржинської у 1895 році отримав 59 писанок в оригіналі і 65 - у вигляді 70 акварельних малюнків.

У 1899 році етнографічний відділ Лубенського музею видає у Москві ґрунтовний каталог "Опис колекції народних писанок", упорядкований Сергієм Климентійовичем Кулжинським. Він умістив 2219 кольорових і чорно-білих малюнків із текстовим описом. Серед них знаходимо текстові описи писанок з колекції В.Ястребова у загальній кількості 124 та 38 малюнків.

У 1905 році К.М. Скаржинська, від'їжджаючи до Швейцарії, запропонувала в дарунок Лубнам свою музейну збірку. Але міська влада не змогла виділити приміщення для

музею, тому свою колекцію Катерина Миколаївна передала до музею Полтавського губернського земства. Витримавши історичні перипетії, більша частина колекції К. Скаржинської збереглася і була успадкована Полтавським краєзнавчим музеєм. Саме в його збірці і зараз зберігається писанка в оригіналі з колекції В. Ястребова, що за каталогом С. Кулжинського походить із с. Вільшанки Єлисаветградського повіту (нині райцентр Кіровоградської області).

Послідовник справи В. Ястребова, відомий громадський діяч та збирач етнографічного матеріалу на території Херсонської губернії, Павло Захарович Рябков опікувався справами дружини покійного В. Ястребова та його науковим архівом. Серед паперів архіву, у 1908 році, П. Рябков знайшов 73 малюнка писанок та іграшок Херсонської губернії, виготовлених "кращими малювальниками-реалістами" для видання. Малюнки були виконані у кольорі, мали зазначення місця створення кожного предмета, оригінали яких продовжували зберігатися у музеї реального училища. Разом із малюнками, П. Рябков від вдови отримав рукопис В. Ястребова з описом писанкових малюнків. І як зазначав Павло Захарович, рукопис був у робочому стані і повинен мати додаткові замітки, які продовжував розшукувати.

Оскільки П. Рябков брав активну участь у комплектації Етнографічного відділу Російського музею в Петербурзі (1902 р. - час створення відділу, коли розпочалося планове збирання його колекцій), то вдова звернулася до нього, аби відправити предмети до петербурзького музею. У листах до вченого-етнографа Федора Кіндратовича Вовка та завідуючого відділом Миколая Михайловича Могилянського П. Рябков звертається з проханням про закупівлю

етнографічних матеріалів В. Ястребова. З листами він надіслав і рукопис, і одинадцять малюнків. Серед останніх: дев'ять - це малюнки писанок, два - малюнки глиняних іграшок.

Відносно питання про малюнки, то воно було вирішене негативно. Усі десять зображень писанок та іграшок у 1909 році повернулися до м. Єлисаветграда. Щодо рукопису, то його погодилися придбати (за один друкований аркуш по 30 крб.) при умові, що вдова В.Ястребова рукопис упорядкує [1, 13-14]. Вірогідніше всього, робота з оформлення рукопису так і не була завершена, з цієї причини його і не було видано. Подальші відомості про долю колекції писанок В. Ястребова обриваються, її сліди губляться у потоці часу та бурхливих історичних подій.

Виходячи з даних каталогу С. Кулжинського та за сучасною територіальною приналежністю колекція представляла Кіровоградську область (58 описів, 17 з них у малюнках), Миколаївську область (2 описа з двома малюнками), Одеську область (17 описів з п'ятьма малюнками), Молдову (30 описів та 11 малюнків). Без визначення місця походження розміщено 17 описів з трьома малюнками. Шістдесят п'ять писанок, що складає 52% від загальної кількості, подані із зазначенням їх назви (найуживанішими є "Сороклинці", "Бокова рож", "Сосенка", "Ламані хрести", "Дубовий лист", "Баранячі роги"), 68% (84 писанки) - у національному розподілі, 30% - у малюнках. Українці презентовані 65%, 27% писанок представляють молдаван, 8% - відображають болгар.

Дана робота увагу зосереджує на писанкових зразках надрукованих у малюнках, так як саме вони достовірно розкривають склад колекції В.Ястребова і подають первісну

орнаментику тогочасної писанки. Натомість, подані описи та назви інших писанок недостатні, аби об'єктивно реконструювати зразки. Їх реконструкції за аналогами будуть мати значну вірогідність похибки, а самі реконструйовані писанки втратять особистий характер оригінального малюнка.

У більшості писанки відносяться до Наддніпрянського регіону. Мають чорне та червоне тло. Основними кольорами орнаментальних мотивів є червоний, жовтий та зелений. Писанки з різними варіантами поділу - від примітивного до ускладненого, традиційні і нетрадиційні, що пов'язано з присутністю на них історичних орнаментів чи самобутньо-нових композицій.

З найбільш представлених районів Кіровоградської області виявився Маловисківський, в перелік якого увійшли населені пункти: с. Березівка, с. Івано-Благодатне, с. Велика Виска, с. Мар'янівка, с. Плетений Ташлик. Основний колір тла писанок - чорний, одна за них - червоного кольору. Писанки з різноманітними варіантами поділу, усі мають назву (табл. 1, мал. 1-5).

Писанка " Чобітки" разом з писанкою "Половина яблука" несуть родинно-побутовий зміст, який виходить з відомих сюжетів українських народних казок ("Золоті яблука", "Золотий черевичок" та інші), художньо інтерпретованих М.В. Гоголем у повісті "Ніч перед Різдвом" в історії кохання Оксани та Вакули. Подібні писанки дівчата дарували своїм нареченим як символ промовки про кохання та заручини, як надію на одруження [26, 174]. Тому, даремно на писанках присутні жовтий та червоний кольори - символи радості, життя і любові. Та і назву "Половина яблука" необхідно розуміти як пошук однією половинкою іншої для створення цілісної сім'ї - "Яблука".

Писанка "Ластівчині хвостики" є виразником впливу християнства та апокрифічних творів на народний світогляд. За ними ластівки - це Божі пташки, які отримали Господнє благословення за те, що коли розпинали Христа, вони забирали цвяхи [4, 354]. Червоний колір тла писанки символізує Страсну П'ятницю, людське спасіння через кров Ісуса, а мотиви жовтого та зеленого кольорів - радість, плодючість, оновлення природи та Воскресіння.

Писанки "Косичата рожа", "Хрест" символізують Сонце, символізм якого модифікований з традиційних знаків у символи, позначені впливом міської культури та релігійних тенденцій християнства.

Компаніївський район представлений трьома писанками, одна з них без назви, дві інші, з с. Софіївки, мають назви - "Заступці" та "Углушки" (табл. 1, мал. 6-8). Губівська писанка розбита на вісім сегментів, у яких на чорному фоні зображено червоні гвоздики, окрім двох нижніх - де квітка, помилково, виконана у чорному кольорі. Зображення гвоздики - вплив західної (зокрема французької) культури на народне українське мистецтво у XVII - XVIII ст., у якій квітка набула символу кохання. Назву писанки "Заступці" необхідно розглядати з огляду на типи ручного хліборобського знаряддя. Серед них, заступ - завужена до низу лопата з дерев'яним полотном та залізним накладним лезом, яка предназначена для земляних робіт. Саме перехідна частина лопат-заступів на писанці зображені хрестоподібно. Назва та сюжет писанки "Углушки" діалектичного походження і пов'язані з переселенням на початку XX ст. до Софіївки переселенців з Київської губернії та Дону. Отримавши кут на родючому чорноземі сучасної Кіровоградщини, переселенці у писанці висловили подяку та сподівання на врожаї і родинне багатство.

У поле дослідження В. Ястребова потрапили і території, які тепер входять до складу Новгородківського (2 писанки), Олександрівського (2 писанки) та Знам'янського (1 писанка) районів Кіровоградської області.

Новгородківський район представлений писанками "Клиння" і "Шелудива рожа", що походять з одного населеного пункту - с. Інгуло-Кам'янки (табл. 2, мал. 1-2). Писанки з чорним тлом та чотири- і восьмидільним поділами, мають усталений малюнок - зображення солярного знаку. Назва "Шелудива рожа", за поясненням М. Сумцова, означає "неповна" [22, 205], тому восьмикінцева зірка на писанці зображена спрощено, з налітом народного примітивізму [14, 22].

Олександрівський район поданий у двох тотожних писанках, виготовлених у с. Родниківці, що відрізняються незначною варіацією орнаментального мотиву - накладених один на один хрестів (табл. 2, мал. 3-4). Зміст писанки потрібно тлумачити з огляду на новозавітні події та агіографічні твори. Меридіанний пасок червоного кольору - страждання і кров Ісуса - на писанці доповнений зображенням хрестів - знарядь, тортур Ісуса Христа та Андрія Первозванного, першопрохідця на Схід і хрестителя Русі.

Писанка "Курячі лапки" з с. Макарихи Знам'янського району має комбінований поділ та чорне тло, на яке нанесені відбитки пташиної лапи у червоно-жовтому виконанні в оточенні цятки (табл. 2, мал. 5). Дана писанка відображає уявлення, пов'язане з християнським апокрифом. За його змістом курка - птиця, надіслана Богом, аби своїми кігтями загрибти народженого Ісуса Христа, щоб врятувати його від знищення царем Іродом при винищенні немовлят у Віфліємі [4, 348]. Хоча, і це потрібно зазначити, більшість дослідників

Мал.1

Мал.2

Мал.3

Мал.4

Мал.5

Мал.6

Мал.7

Мал.8

Мал.1

Мал.2

Мал.3

Мал.4

Мал.5

Мал.1

Мал.2

Мал.3

Мал.4

Мал.5

Мал.6

Мал.7

Мал.1

Мал.2

Мал.3

Мал.1

Мал.2

Мал.3

Мал.4

Мал.1

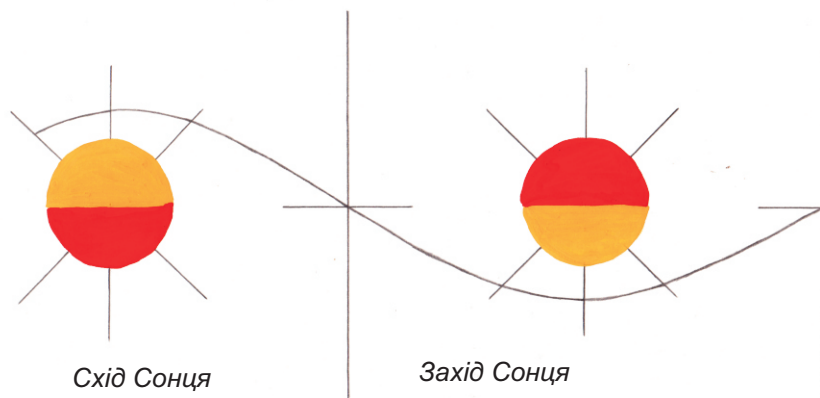
Мал.2

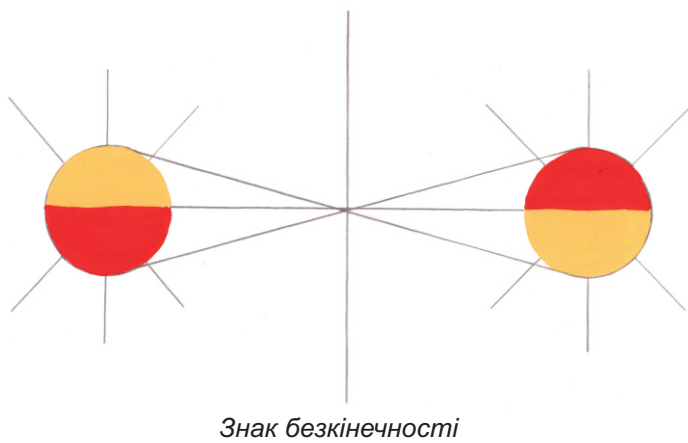
Мал.3

Мал.4

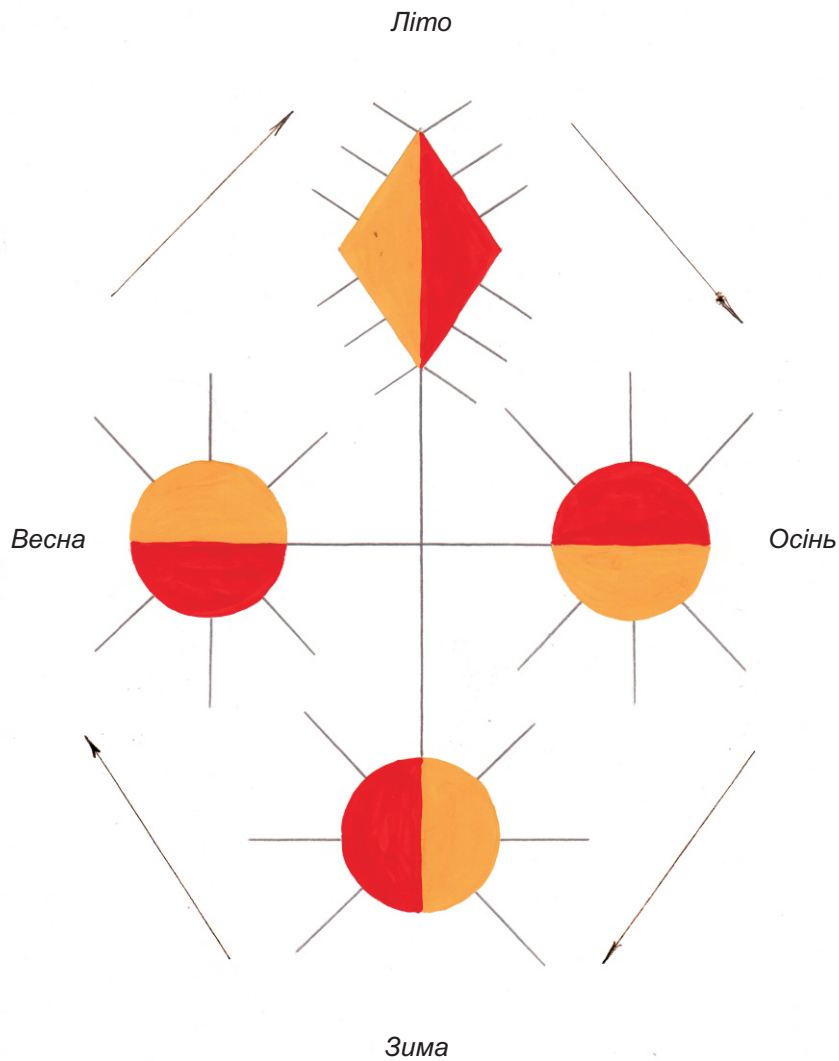

Мал.1

Мал.2

Табл.8

Мал.1

писанкарства відносять подібні анімалістичні орнаменти до зображення апотропеїчних знаків [23, 37; 24, 43]. Крпки, з одного боку, символізують небесні світила, з іншого - сльози Божої Матері і також є проявом дуалістичності народного мистецтва.

До складу колекції В. Ястребова увійшли п'ять писанок, що походять з територій, які займає сучасна Одеська область. Вишукано і майстерно виконані писанки із зображенням солярних знаків - "Павучки" (табл. 3, мал. 1) та із зображенням зірок (табл. 3, мал. 3) і грабельків (табл. 3, мал. 5). Саме ними обмінювалась на Великодні свята молодь. Нові елементи, що проявлені у писанках "Кленовий лист" (табл. 3, мал. 2) і "Тюльпан" (табл. 3, мал. 4), виступають символами перемоги Життя над Смертю.

Миколаївська область відображена двома писанками з меридіанним поділом та чорним тлом. Одна з них прикрашена зображенням троянд (табл. 3, мал. 6), а відомо, що квіти на писанці символізують обличчя ненароджених дітей. Писанки з таким оздобленням дарували бездітним жінкам. Інша, під назвою "Жито", (табл. 3; мал. 7), із зображенням колоска рослини червоного кольору, символізує побажання доброго врожаю.

Писанки, які подані без зазначення територіальної приналежності та її визначення, своєю орнаментикою вказують на південний регіон походження (табл. 4, мал. 1-3). Дві з них аналогічні писанкам Миколаївської та Одеської областей. Одна з писанок цікава своїм поділом поля типу барильця, який представляє первісні уявлення слов'ян про триєдність Світу. Триступінчастий поділ світу витікає з міфу про "райський вік" (народної казки "Яйце-райце"), за яким люди мали можливість мандрувати у трьох рівнях: Небо, Земля і Підземний світ, які на писанці розділені на паси.

Останні моделюють світ, тотожний знаковому письму вишивальниць традиційних українських рушників, яке на сьогодні практично їм невідоме.

Писанка, під умовною назвою "Сороклинці", притаманна для усієї території України. Це один з найулюбленіших орнаментальних мотивів, якій символізує сорок точок життя, добробут та чесність людини, а кожний трикутник набуває до того ж сили виконати одне бажання. З прийняттям християнства дана писанка набула значень релігійної символіки: сорок днів посту, сорок мучеників, сорок днів перебування Христа у пустелі. На писанці - трикутники чорного кольору - це зображення землі, трикутники зеленого - воскресіння природи. Писанки "Сороклинці" та з іншою кількістю клинів дарували господарю і господині.

Однією з найважливіших рис, притаманних колекції В. Ястребова - входження до її складу писанок інших національностей, що і сьогодні проживають на терені Кіровоградщини. Насамперед, це молдаване та болгари, писанки яких, відображають процеси споріднення та взаємопроникнення національних культур. На українській землі народи-переселенці перейняли кольорову гаму, сюжетну лінію писанок та назви писанкових орнаментів, натомість, і українці зазнали впливу інших національних культур.

Відображенням активного діалогу культур стали молдавські писанки. Одна з них - "Шеру плугулуй", вірніше "Ферул плугулуй" ("Леміш") [15, 365], виготовлена у м. Новоукраїнці (тепер місто Кіровоградської області) і отримала значне нашарування української культури (табл. 5, мал. 1). Сам В. Ястребов вказував на те, що назви писанкових орнаментів молдаване запозичували від українців [17, 17].

Предметно-побутовий зміст писанки стосується традиційних знарядь обробітку землі і пов'язаний з основною галуззю господарства - землеробством, як українського населення, так і волохів. А волохи у ХІХ ст. в Єлисаветградському повіті за чисельністю посідали друге місце після українців [13, 32].

Інші писанки були зібрані у Бессарабії і різняться кольорами фарб і орнаментальними малюнками, що мають спорідненість з писанковою орнаментикою Західного Поділля (табл. 6, мал. 1-4). Поєднання чорного і білого кольорів висловлювання пошани духам і душам померлих, подяка за охорону від злих сил. Писанки з подібним поєднанням кольорів дарували літнім людям, основною композицією цих писанок були "небесні мостики". Три писанки, виконаних у рожевому кольорі, притаманні північному регіону України. Писанки цих районів характеризуються лаконізмом забарвлення (використання червоної барви на білому тлі) та геометризованим візерунком [6, 190]. Писанки з ястребівської колекції подають: триярусність Світу, писанковий орнамент "Хрещата" та сегментарний поділ із зображенням меандру - символу Безкінечності та нитки Життя.

Болгарські писанки с. Вільшанки (тепер селище міського типу Кіровоградської області) є відображенням християнського ("Юрдана") та язичницького ("Повна рожа, "Велчі зебі-тя") світосприймання (табл. 5, мал. 2-4). Їх об'єднує зображення солярних знаків (хреста, зірки, кола), але їх подання несе різницю, пов'язану з проникненням у народне мистецтво релігійних понять та мотивів.

Серед них архаїчним змістом вирізняється писанка "Велчі зебі-тя", що в перекладі з болгарської означає "Вовчі зуби". Саме ця писанка і донині зберігається у збірці

Полтавського краєзнавчого музею (інв. №273) і не знає аналогів чи інших варіацій. Її чорне тло поділене на вісім секторів білими вертикальними і горизонтальними пасками. Посередині кожної лінії паска розташований, геометричний символ Сонця - коло, поділений за допомогою жовтої і червоної фарби та паска на два елемента - півкола з промінням. Виключення становить символ, розташований по вертикалі зверху, що зображений у вигляді ромбу.

Аби підійти до цілісного розуміння змісту композиції, розміщеної на перехресті вертикальної і горизонтальної ліній, необхідно розглянути символіку окремих її мотивів та елементів, спираючись на відомі сучасній науці дані. Дослідники писанкарства визначають коло як символ багатства, радості, доброї долі, ромб - як символ жіночого начала, засіяного поля, родючості, проростання зерна. Червоний колір у народному мистецтві означає радість, життя, любов; жовтий - світло, у господарстві - врожай.

Поєднання символів в орнаментальному мотиві горизонтальної композиції зображує добовий рух Сонця (його схід та захід), який відбувається по хвилястій лінії обертанням (табл.7, мал.1). Шлях світила утворює математичний знак безкінечності, символізує безперервність цього процесу (табл.7, мал.1-2).

Усвідомлення людиною циклічності явищ природи і свого життя, привело до створення календаря. Композиційно створений на писанці "астральний календар" - видимий річний рух Сонця (екліптика), підпорядкований господарській діяльності слов'ян-землеробів. Розміщення солярного знаку на паску ліворуч, відображає момент весняного рівнодення. Це початок року, перехід Сонця з південної у північну півкулю неба. На цей час припадає свято

Масляни, зустріч весни. Обертання знаку означає поворот Сонця на зиму, час літнього сонцестояння, свято Купайла. Подальший шлях припадає на осіннє рівнодення, перехід Сонця до південної півкулі, а його річний шлях закінчується поворотом на літо - датами зимового сонцестояння, коли у народі святкують Коляду (табл.8, мал.1). Якщо уявити яйце, як, модель небесної сфери, то розширене зображення екліптики відображає рух не тільки хвилястий по колу, але і спіралевидний, що притаманно давнім цивілізаціям.

З вище зазначеного видно, що писанка "Вовчі зуби" несе на собі міфологічні знання слов'ян. Виступаючи символом Сонця, вона набуває змісту першопричини, з якої народжується Всесвіт, сама стає Світовим Яйцем, висловлює оновлення та безперервність і безкінечність Життя.

У народному уявленні українців значення вовка розумілося через призму дуалістичного сприйняття Світотворення [4, 334] і це у повній мірі відповідає єдності змісту та сюжету писанки. З іншого боку, "вовчі зуби", як приналежність ткацького верстата, несло побутовий зміст [22, 145] і цим підтверджує думку В. Щербаківського, що назви окремих писанкових орнаментів не відповідають їхньому первинному значенню [26, 176].

Писанки, набувши краси мистецького витвору, ввібрали в себе світосприйняття людини, в уявленні якої набули якостей магічного обереха. Значна кількість їх символічних малюнків та сюжетів, успадкованих від пращурів, віддзеркалює різноманітність, багатохарактерність, різнобарвність населення України, що відображено у регіональній та національній орнаментиці писанки. Поряд з тим, писанка стала об'єднуючим фактором багатонаціонального населення країни, відобразила спільну

духовну основу народів та їх взаємовплив. Підтвердженням цьому стала колекція писанок В. Ястребова, склад якої та науковий доробок якого потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. ДАКО. -Ф.304.-Оп.1.- Спр. 255.
2. Полтавський краєзнавчий музей. Фонди. - ПС-273.
3. Бракер Н.А. Володимир Миколайович Ястребов (До тридцятих роковин смерті) // Україна. - 1929. - Березень-квітень. - №6.
4. Булашев Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. -К., 1992.
5. Ванцак Б.С., Супруненко О.Б. Подвижники українського музейництва. -Полтава, 1995.
6. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. - К., 1995.
7. Втілений час. - Кіровоград, 1990.
8. Даценко Л. Так святкували у нас // Народне слово, №45. - 1998. - 18 квітня.
9. Иваницкая З. Писанки // Наука и жизнь . - 2002. - №4.
10. Історія міст і сіл УРСР. Кіровоградська область. - К., 1972.
11. Карповець Н. Листування В.Ястребова і Ф.Вовка // Березиня. - 1997. -№1,2.
12. Кримський А.Ю. До етнографії т. зв. Новоросії. Твори в п'яти томах. Т.3.- К., 1973.
13. Культура і побут населення України. - К., 1991.
14. Манько В. Українська народна писанка. - Львів, 2001.
15. Молдавско-русский словарь. -М., 1961.
16. Несколько слов о том, как приготавлиют писанки и крашанки // Киевская старина. - 1903. - №9.

17. Описание коллекции народных писанок. Вып. 1. Сост. С.К.Кулжинский. - М.,1899.
18. Рибалко П.П. Писанка любові й багатства // Кіровоградська правда, №4 (20316).-2000.- 13 січня.
19. Смолій Ю. Писанки Катеринославщини // Народне мистецтво. - 2000. - №1, 2.
20. Снеговская А. Красное яйцо - символ Пасхи // Наука и жизнь. - 1999. - №2.
21. Статистико-экономическій обзоръ по Елисаветградскому уезду Херсонской губерній за 1907 годъ. - Елисаветградъ, 1908.
22. Сумцов Н.Ф. Писанки // Киевская старина. - 1891. -№5.
23. Тітінюк В. Слобожанська писанка (харківська колекція писанок к. ХІХ --п. ХХ ст.) // Берегиня. - 1998. - №3, 4.
24. Тітінюк В. Писанки слобожан // Народне мистецтво. - 1999. -№1,2.
25. Шевченко С.І. Етнографічні дослідження Єлисаветградщини В.М.Ястребовим // Вечірня газета. - 1995. - 20 січня.
26. Щербаківський В.М. Українське мистецтво. - К., 1995.
27. Филиппский А. Писанка в 11-метровом яйце // 2000. - 2004. - №15: Держава.
28. Яковенко С.М. Каталог: писанки, крапанки, дряпанки... - Кіровоград. - 1996.
29. Ястребовъ В.Н. Матеріали по етнографіи Новоросійскаго края, собранные въ Елисаветградскомъ и Олександрійскомъ уездахъ Херсонской губерній. - Одесса, 1894.
30. Владимир Николаевич Ястребов. Некролог // Киевская старина. - 1899. - №10.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Таблиця І:

1. Писанка " Чобітки". С. Березівка, Єлисаветградський повіт (тепер с. Березівка, Маловисківський район, Кіровоградська область).

2. Писанка " Ластівчині хвостики ". С. Благодатна, Єлисаветградський повіт (тепер с. Івано-Благодатне, Маловисківський район, Кіровоградська область).

3. Писанка "Косичата рожа". С. Велика Виска, Єлисаветградський повіт (тепер с. Велика Виска, Маловисківський район, Кіровоградська область).

4. Писанка "Хрест". С. Мар'янівка, Єлисаветградський повіт (тепер с. Мар'янівка, Маловисківський район, Кіровоградська область).

5. Писанка "Половина яблука". С. Плетений Ташлик, Єлисаветградський повіт (тепер с. Плетений Ташлик, Маловисківський район, Кіровоградська область).

6. Писанка. С. Губівка, Олександрійський повіт (тепер с. Губівка, Компаніївський район, Кіровоградська область).

7. Писанка "Заступці". С. Софіївка, Єлисаветградський повіт (тепер с. Софіївка, Компаніївський район, Кіровоградська область).

8. Писанка "Углушки". С. Софіївка, Єлисаветградський повіт (тепер с. Софіївка, Компаніївський район, Кіровоградська область).

область).

Таблиця II:

1. Писанка "Клиння". С. Інгульська Кам'янка, Олександрійський повіт (тепер с.Інгуло-Кам'янка, Новгородківський район, Кіровоградська область).

2. Писанка "Шелудива рожа". С.Інгульська Кам'янка, Олександрійський повіт (тепер с.Інгуло-Кам'янка, Новгородківський район, Кіровоградська область).

3-4. Писанка. С. Сентов, Олександрійський повіт (тепер с.Родниківка, Олександрійський район, Кіровоградська область).

5. Писанка "Курячі лапки". С.Велика Макариха, Олександрійський повіт (тепер с. Макариха, Знам'янський район, Кіровоградська область).

Таблиця III:

1. Писанка "Павучки". С. Катеринівка, Ананьївський повіт (тепер Одеська область).

2. Писанка "Кленовий лист". С. Катеринівка, Ананьївський повіт (тепер Одеська область).

3. Писанка. С. Ільїнка, Одеський повіт (тепер Одеська область).

4. Писанка "Тюльпан". С. Ільїнка, Одеський повіт (тепер Одеська область).

5. Писанка. С. Матіасова, Одеський повіт (тепер Одеська область).

6. Писанка. Бейкуш, Одеський повіт (тепер район м. Очакова, Миколаївська область).

7. Писанка "Жито". С. Солене, Єлисаветградський повіт (тепер Миколаївська область).

Таблиця IV:

1. Писанка. С. Чорні Хутори, Єлисаветградський повіт (розташування не визначене).

2-3. Писанка. (Приналежність не зазначена).

Таблиця V:

1. Писанка «Шеру плугулуй» («Леміш»). М.Новоукраїнка, Єлисаветградський повіт (тепер Кіровоградська область).

2. Писанка «Юрдана» С.Вільшанка, Єлисаветградський повіт (тепер Кіровоградська область).

3. Писанка "Повна рожа". С.Вільшанка, Єлисаветградський повіт (тепер Кіровоградська область).

4. Писанка "Велчі зебі-тя" ("Вовчі зуби"). С. Вільшанка, Єлисаветградський повіт (тепер Кіровоградська область).

Таблиця VI:

1-4. Писанка. Бессарабська губернія.

Таблиця VII-VIII

Схематичні малюнки писанки "Велчі зебі-тя" ("Вовчі зуби"). С. Вільшанка, Єлисаветградський повіт (тепер Кіровоградська область).

ЗМІСТ

Слово до читача _____	5
Колекція писанок Володимира Ястребова - консолідуючий фактор національних культур _____	6
Література та джерела _____	21
Ілюстрації _____	23

Надруковано за сприянням та
підтримкою Кіровоградського
інституту розвитку людини
«Україна»

Наукове видання
Павло Павлович Рибалко

Колекція писанок
Володимира Ястребова - консолідуючий фактор
національних культур

В обкладинці та виданні
використано матеріали з фондів
Кіровоградського обласного
краєзнавчого музею

Комп'ютерний набір *Л.Яременко*